

Fórizs Sándor[✧]

A határőrség vezetői állománya 1965-ben

DOI 10.17047/HADTUD.2024.34.4.55

A publikáció a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található statisztikai adatok alapján mutatja be a határőrség akkori vezetői állománya helyzetét, szolgálati idejét, beosztásait, iskolai végzettségét. A szerző nyomon követi 1950-től 1965-ig a vezetés összetételében bekövetkezett változásokat, képet ad a tiszti állomány helyzetéről, és bemutatja az országos parancsnokok váltását és a parancsnoki színvonal lassú stabilizálását.

KULCSSZAVAK: határőrség, határőr kerület, országos parancsnok, országos parancsnokság, vezetői állomány

The Leadership of the Border Guard in 1965

Based on statistical data from the Hungarian National Archives, this paper presents the situation, length of service, ranks, and educational qualifications of the senior staff of the border guard at the time. The author discusses the changes in the composition of the leadership between 1950 and 1965, presents data on the situation of the commissioned officers, the succession of national commanders and the slow stabilisation of the command level.

KEYWORDS: border guard, border guard district, national commander, national command, leadership

Bevezetés

Talán járt már a Tisztelt Olvasó Párizsban, ahol érdeklődésének megfelelően a legkülönbözőbb látnivalókat csodálhatja meg. Én, követve korábbi végzettségemet, elsőként Bonaparte Napóleon sírját kerestem fel az Invalidusok templomában, valamint az ott található Hadtörténeti Múzeumot közel 500 000 kiállítási tárgyával. Az embert megragadja a történelem mélysége és összetettsége. Elgondolkozik azon, hogy egy egyszerű származású korzikai a hatalom csúcsára kerül és egy birodalmat irányít.

✧ Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar , professor emeritus –
Ludovika University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, professor emeritus;
e-mail: drforizs@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6019-3295>

Az egyik hosszú folyosón a falakat Napóleon tábornokainak, és az állam igazgatásában részt vett munkatársainak festményei díszítik, alattuk rövid életrajzzal. Egyik nagyszerűbb pályáiv, mint a másik. A történelemből is ismert nevek. Egy nagy vezetői garnitúra, szoros munkakapcsolatban. Igen, így lehetett előre jutni, alkotni, gondoltam a neveket böngészve. És vajon mi volt a helyzet nálunk a határőrségnél? Azóta is sokat tanakodtam a kérdésen.

Publikációmban egy másik vezetéssel, a magyar határőrség 1965-ös mondhatni csúcส์vezetésével kívánok foglalkozni. Az apropót az adja, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára megőrizte a határőrség dokumentumainak egy részét,¹ és ezek statisztikákat is tartalmaznak a kérdéshez kapcsolódóan. A határőrséget 1945-től 1965-ig vezetési vonatkozásban több szerencsétlen körülmény is érintette, alapvetően az ország politikai helyzetének tragikus szakaszaiban és a politikai vezetés katasztrofális intézkedései, állásfoglalásai miatt. Elég csupán arra a kreált per alapján egyazon napon, 1949. október 24-én kivégzett három vezetőre gondolni, akiknek már nem adatott meg a határőrség esetleges modernizálása. Pálffy György altábornagy, honvédelmi miniszterhelyettes, a határőrség első főparancsnoka (országos parancsnok), Németh Dezső² ezredes, aki a határőrség törzsfőnöke volt Pálffy mellett 1947-ben, és Korondi Béla őrnagy, aki szintén vezető beosztást töltött be a határőrség parancsnokságán.

A vezetői állomány megújításának és felkészítésének szükségessége következett a hatvanas évek elején-közepén kialakult határőrizeti helyzetből is. Az országos politika döntött a déli határövezet megszüntetéséről, a műszaki zár és a kapcsolódó aknamező nyugati határon történő kiváltásáról az Sz-100-as elektromos jelzőrendszerrel,³ a növekvő turisztikai forgalom miatti erőátcsoportosításról. Mindezek a vezetés elméletében is új megközelítéseket követeltek.

Korábbi krízishelyzetek a vezetői állomány terén

A határőrség vezetői állománya számára két időszak bizonyult kritikusnak nyolc év alatt 1950–1958 között.

1950. január elsejével a Honvéd Határőrség átkerült a frissen létrehozott Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom állományába.⁴ Az esemény egyet jelentett az akkori országos vezetés „lefejezésével”. Politikai megbízhatatlanság vált gyanújával a régi Horthy hadseregben szolgáltak közül, gyakran különböző koholt, hajánál fogva előrángatott okok miatt bocsátottak el embereket. Ezek a tisztek a háború alatt korábban nem szolgáltak magas beosztásban. 1945-ben jelentkeztek az új demokratikus hadseregbe. Irányító szerepet töltöttek be a vasút- és hídépítő alakulatoknál, a határőrség 14 határvadász zászlóaljánál és az 1946-ban létrehozott országos (fő)parancsnokságon. Szakmailag mindenképpen jelentős érvágásnak bizonyult az eltávolításuk.

1 Jelzetük MNL OL HOP XIX-B-10.

2 Tömösváry 2013, 68–76.

3 Sallai 2012.

4 Sallai 2004, 62–68.

Az elbocsájtások az országos parancsnoksággal kezdődtek: „A Parancsnokságról eltávolítottunk 23 vezetőt, 37 beosztottat. Az alakulatoktól Déli és Nyugati viszonylatban 27 vezetőt, 37 beosztottat, egyéb viszonylatban 24 vezetőt, 21 beosztottat.”⁵ Az országos parancsnokságon le lett váltva az összes régi horthysta osztályvezető, ezek helyére 17 fő került az ÁVH központjából, akik viszont határőrizeti területen még nem dolgoztak és szakmailag teljesen tájékozatlanok voltak, helyismerettel nem rendelkeztek. 1950. január 1. és február 1. között eltávolítottak a szervezetből 218 főtisztet, a megmaradt régi, összesen 175 fő viszonylag alacsony beosztásokban dolgozott.

1951. márciusban már ténylegesen 997 tiszt szolgált a határőrségnél, a létszám 516 fővel növekedett 12 hónap alatt. Az egy év alatt lezajlott elbocsátásokat is pótolni kellett, és ezek szerint a 1951. februárig 734 új ember került tiszti beosztásba. Természetesen az ilyen méretű létszámemelésnek ára volt, kimondottan a minőség terén. Mindezek szerint a tisztek száma 107%-al nőtt, lényegében megduplázódott. Ezt az eredményt csak a rövidített idejű tisztképzés felfuttatásával és nagyszámú tiszthelyettes előléptetésével lehetett elérni. Az új állománytábla szerint a tiszthiány a határőrségnél még ekkor is 416 fő volt, vagyis annyi, mint a teljes határvédelem tiszti létszám az átvételkor.

Mindenesetre ebből az állományból kellett a későbbi vezetőket kinevelni. Meglepő módon 1958-ban elemezte egy dokumentum⁶ a szervezet tiszti állományának helyzetét az 1950–1956. októberig terjedő időszakra vonatkozóan. Nyilvánvalóan ebben az évben már világossá vált, valamit tenni kellene a minőségi helyzet megszüldítéséért, különösen 1956-ot követően. A parancsnokság fejlécét viselő, kétpéldányos irat 42 oldalon 814 nevet szerepeltet azokról, akik a határőrségnél hivatásos tisztként szolgáltak, és még az 1956. októberi események előtt leszereltek, az akkor történtek döntésüket nem befolyásolták. A nevek mellett szerepel a távozás éve és nem minden esetben az oka. A távozás jelzései: elbocsátás, fegyelmi út (61 fő), létszámcsökkentés, saját kérésre (25 fő). Az országos politika kiszámíthatatlan, egymásnak ellentmondó döntései miatt a létszám felduzzasztását követően leépítésekre került sor. 1954-ben, 241 fő, (121 fő létszámcsökkentéssel), 1956-ban, 159 fő, (52 fő létszámcsökkentéssel) hagyta el a határőrséget. Összességében 1951–1956. szeptemberig a tiszti állomány 80%-a leszerelt, illetve leszerelték. A helyükre felvett pótlásnál különösebb minőségről nem lehetett szó. Ez a folyamat nyilvánvalóan meghatározóan befolyásolta a vezetői kiválasztást.

A vezetői állomány alakításában, összekovácsolásában jelentős szerepet kaphat az országos parancsnok, amennyiben van némi mozgástere. Esetünkben viszont őket folyamatosan váltották az alábbiak szerint: 1950-ben egy év alatt két parancsnok, majd a továbbiakban váltás: 1953. július, 1956. augusztus, 1957. augusztus, 1960. augusztus és 1963. Kettő kivételével mindegyik parancsnok kívülről került a beosztásába, nem ismerte a saját gárdáját. Az alacsonyabb szinten is hasonló volt a helyzet, például az országos törzsfőnököt háromszor váltották 1956-ban, utoljára szeptemberben,

5 MNL OL HOP XIX-B-10 1951. év 9. sz. doboz II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám, „Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5-én”

6 MNL OL HOP XIX-B-10 1958. év 11. sz. doboz II/1-9. tárgykör 17. folyószám. „Névjegyzék az 1956. október 23-a előtt leszerelt tisztekről.” 1958. 10. 18.

az országos parancsnok helyettesét és a törzsfőnök helyettest szintén 1956-ban váltották.

Az 1956. év végi történések jórészt 1960-ig ismét negatívan befolyásolták a határőrség általános és azon belül a vezetői állomány helyzetét. Ezt konkrétan mutatja, hogy 1960-ban az MSZMP Politikai Bizottsága⁷ egyetértett a határőrség országos parancsnokának és politikai csoportfőnökének leváltásával.

Az összefoglaló jelentések külön értékelik a vezető beosztásokat betöltött tisztek 1956-os tevékenységét. „Az ellenforradalom miatti magatartás miatt 19 fő vezető beosztásút kellett elbocsátani”,⁸ öt kerületparancsnokot, hat kerület törzsparancsnokot, három politikai osztályvezetőt, négy parancsnoksági osztályvezetőt. Az elbocsájtottak 42%-a Szovjetunióban végzett. A vezető beosztású tisztek 60%-a munkás származású, viszont alacsony az általános műveltség szintje. A vezetői beosztást betöltők 54%-a, a törzstisztek (középvezetés) 63%-a csak 8 általánossal rendelkezik (1958-ban).

Az egész határőrségi szervezeten belül a tisztek 57%-a új beosztásba került 1956. október és 1958. augusztus között. Az 1956-os októberi–novemberi események alatt „kompromittálódott” magatartásért leszereltek 182 főt, közülük 17 fő olyan tisztet, aki „hazaárulást” követett el és 6 fő tisztet, aki bíróság elé lett állítva. Hanyag munkáért, italozásért elbocsájtottak 211 főt. Saját kérelmére leszerelt 216 fő, a BM más szervezethez helyezve, nyugalományba ment 17 fő. 1958. január–június 30. között leszereltek újabb 36 főt. 1958. június 30-ig felvettek 455 főt.

Mindezeket az eseményeket, adatokat szükséges figyelembe venni, amikor az 1965-ös vezetői állományt vizsgáljuk. Látszik a rendkívüli személyi mozgás, ami felétlenül megnehezítette a vezetés stabilizálását.

A hivatásos állomány 1964 végén

A levéltárban fennmaradt egy dokumentum 1964. szeptember 3-ai dátummal.⁹ Az aláírás szerint a személyzeti osztályvezető készítette. Ezen időszak adatait esetenként azért is nehéz összehasonlítani, mert a határőrség valamilyen számomra ismeretlen okból áttért az úgynevezett „határőrizeti év” megnevezésű nyilvántartási rendszerre. Ez egyszerűen az éveket októbertől októberig számította, körülményessé téve minden összevetést a korábbi időszak, vagy más szervek adataival.

A szervezet egyik kiemelkedő gondja a tisztí állomány, beleértve a vezetői állomány, jelentős alulképzettsége, csekély iskolázottsága volt. Ennek megszüntetésére, legalábbis csökkentésére az 1965-öt megelőző néhány évben jelentős beiskolázások történtek. A tisztí állomány 60%-a rendelkezett középfokú katonai végzettséggel, öt hónapos pártiskolai vagy érettséginek megfelelő képzettséggel. A tisztek 20%-a szerzett egyetemi vagy főiskolai végzettséget. 975 fő (tiszt, tiszthelyettes) tanult az

7 Az MSZMP Politikai Bizottsága 1960. augusztus 9-ei ülésének anyaga. MNL OL Őrzési egység: 1960. augusztus 9. (288. f.5/195. ö. e.)

8 MNL OL HOP XIX-B-10 1958. év 11. sz. doboz II/1-9. tárgykör 3. folyószám. „Jelentés a BM Határőrség kádermunkájáról, a tisztí utánpótlás helyzetéről, javaslatok a tisztí hiányok pótlására.” 1958. 07. 10.

9 MNL OL HOP XIX-B-10 1965. év 7. sz. doboz II/1-5. tárgykör 1. folyószám. „Káderek helyzet, a kádermunka értékelése /Parancsnoki beszámolóhoz/” 1964. 09. 03.

1964-es évben. Ez a hivatásosok 31,9%-a, az adat tartalmazza a tiszthelyetteseket is. Az előző évhez képest 26%-kal többen jártak valamilyen iskolába. Nagyfokú a lemorzsolódás, 1963-ban 72 fő, 1964-ben 122 fő. A képzést zavarta, hogy az 1963/64-es határőrizeti évben a hivatásosok beosztása terén átcsoportosítás vált szükségessé a nyugati határszakasz megerősítésére és a növekvő idegenforgalom miatt.

Ekkor a határőrségi létszámviszonyok az alábbiak:

- a hivatásos létszám 3121-ről 3248-ra emelkedett papíron, valójában 3048 fő, hiány 200 fő;
- tiszti beosztás 2043, tényleges létszám 1803 fő, a hiány 240 fő;
- tiszthelyettesi munkakör 1010, állományban van 1060 fő, a többlet 50 fő, ugyanakkor 169 tiszthelyettesi hely betöltetlen;
- irodai beosztási hely 195 (polgári dolgozó), meglévő létszám 185 fő.

Az előző évhez (1963) képest 52 fővel csökkent a tiszti, 87 fővel emelkedett a tiszthelyettesi létszám. A tiszti létszámcsökkenés oka, hogy 19 tiszt ment a Belügyminisztérium más területére, 19 főt elbocsátottak, 6 fő nyugállományba vonult, 8 fő elhalálozott. Tiszthelyettes felvétel előző évben 233 fő, ebben az évben 289 fő, elbocsátás előző évben 157 fő, most 123 fő volt.

Figyelemre méltó a fegyelmi adatok egyik része. 1963. október 1. – 1964. június 30. között 369 fő, (ebből hivatásos 83 fő, 53 tiszt, 30 tiszthelyettes) lett a katonai ügyészségnek átadva büntető eljárás keretében. Vagyis ez az adat 286 fő sorkatonát is tartalmaz, akik katonai ügyészségnél lettek feljelentve. Ebben a kategóriában 91 fős az emelkedés az előző évihez képest. A súlyos esetek is növekedtek, egy évvel korábban a katonai bíróság 99 fővel szemben járt el, 1964-ben pedig 162 fő ellen. Ez 63 fős emelkedés, 9 fővel több tiszt került a bíróság elé.

A határőrség vezetői állománya 1965-ben

Az 1965-ös évben vezetői beosztásokat ellátókról szerencsés módon fennmaradt egy személyzeti anyag.¹⁰ A személyügy által készített okmány az 1965–1969 közötti időszakra tartalmazza a képzési tervet. Többször módosították a dokumentumot visszalépések, kiesések miatt, kézzel írott átvezetéssel.

A szöveg szerint 117 vezetői munkakörből kettő nem volt betöltve, a kimutatás 115 személy adatait tartalmazza. Aki nincs a nyilvántartásba felvéve, az az országos parancsnok, a törzsfőnök és a politikai csoportfőnök. Ezek szerint a terv elkészítésekor legalább 120 főt soroltak a vezetői kategóriába az 1803 fős ténylegesen betöltött tiszti beosztásból. Ez lényegesen több mint 1957-ben. Persze azóta újabb munkakörök kerültek az állománytáblába, mint a kerületi vagy az országos parancsnoksági KISZ¹¹ bizottsági titkárok, ami legalább 12 fővel emelte a létszámot, illetve bővültek a politikai és a pártszervek.

10 MNL OL HOP XIX-B-10 1965. év 10. sz. doboz II/5. tárgykör 9. folyószám. „Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnokság, valamint a kerületek vezetőinek iskoláztatási és káderutánpótlási terve.” 1965. 02. 28.

11 Kommunista Ifjúsági Szövetség.

Mint említettem, 115 fő adatait tartalmazza a nyilvántartás. Az országos parancsnokságról az osztályvezetők és helyetteseik; a parancsnoksági pártbizottság titkára, a KISZ-bizottság titkára, a politikai csoportfőnökségről 7 fő; 1 fő az országos MSZMP pártbizottság titkára. A határőr kerületektől vezetői beosztásba sorolták a parancsnokot, a törzsfőnököt, a pártbizottsági és a KISZ bizottsági titkárt, a hadtápfőnököt, a felderítő és a politikai osztályok vezetőit.

A nyilvántartási adatok komoly lehetőséget nyújtanak ezen vezetői állomány-kategória helyzetének elemzésére. Ezek az alábbiak:

- név, rendfokozat, beosztás, hivatásos szolgálati idő kezdete, mióta van jelenlegi beosztásban;
- születési éve, anyja neve;
- párttagságának kezdete;
- iskolai végzettsége (állami, katonai, politikai);
- alkalmas-e jelenlegi beosztásában (beosztásának jobb ellátásához milyen iskola elvégzését javasolják, melyik évben);
- alkalmas-e magasabb beosztásba (iskolára küldéssel vagy anélkül, ha iskola elvégzésével, úgy milyen iskolára javasolják és melyik évben);
- amennyiben beosztásában (BM szolgálatra) alkalmatlan, javaslat áthelyezésre más beosztásba, tartalékalományba. Végrehajtás ideje.

A dokumentumhoz összegzés kapcsolódik.

Magasabb beosztásra alkalmas megnevezéssel szerepel:

- 26 fő, (közülük 3 főt ceruzával kihúztak), 15 fő további iskolai végzettség nélkül,
- 11 főnek további iskolai végzettséget írnak elő (4 fő ZMKA, 3 fő BM Rendőrákadémia, 1 fő jogtudományi egyetem, 1 fő közgazdasági egyetem [ő kerületi hadtápfőnök], 1 fő ELTE, 1 fő pártfőiskola).

Jelenlegi beosztására alkalmatlan minősítést kapott 3 fő: a határőrség hadtápfőnöke és a hadtápfőnök helyettese (velük szemben anyagi kérdések miatt ekkor eljárás folyt), 1 fő kerületi politikai osztályvezető. Az utóbbi nevéhez ceruzával beírták, hogy alacsonyabb beosztásba helyezték.

Összegzés az anyag legvégén:

- 42 fő a további beiskolázási létszám;
- jelenlegi képzettsége alapján magasabb beosztásba javasolva 15 fő;
- iskolai végzés után magasabb beosztásba javasolva 11 fő, ők már beiskolázásra kerültek;
- jelenlegi képzettségük alapján beosztásuk ellátására alkalmas 86 fő, közülük iskolára tervezve 30 fő.

Kimutatás a jelenlegi képzettségről szakmai területen:

- pártiskolai végzettség: 5 hónapos pártiskola 15 fő; 1 éves pártiskola 3 fő; 2 éves pártiskola 1 fő; pártiskolát nem végzett 96 fő;
- katonai iskolai végzettség szerinti megoszlás:
 - a) katonai tisztképző 1 éves 8 fő; 1–3 éves 2 fő
 - b) katonai tiszti továbbképző 6 hónapos 2 fő; 1 éves 11 fő; 1–3 éves 3 fő; 1,5 éves a Szovjetunióban 14 fő;
 katonai főiskola Szovjetunióban és ZMKA 13 fő.

- politikai tisztképző 6 hónapos 9 fő; 1 éves 11 fő; 1–3 éves 3 fő.
- politikai tiszti továbbképző 1–3 éves 1 fő;
Politikai Főiskola Szovjetunióban és ZMKA 15 fő;
- operatív iskola 6 hónapos 1 fő; 1 éves 4 fő; továbbképző a Szovjetunióban 7 fő;
BM Rendőrákadémia 4 fő.

Állami iskolai végzettség szerinti megoszlás:

- a) alapfokú iskola: 5 elemi 1 fő; 6 elemi 2 fő; 8 általános 26 fő;
- b) középiskola: I. osztály 8 fő; II. osztály 9 fő; III. osztály 2 fő; IV. osztály nincs hallgató; érettségizett 31 fő.
- c) felsőfokú iskola, egyetem, főiskola, felsőfokú technikum 36 fő. Közülük „Marxista-Leninista Esti Egyetem” 30 fő.
- d) A legkedvezőtlenebb adat, 29 fő legfeljebb csupán 8 általánossal rendelkezik.

Nyilvánvalóan az is nagy elmaradás, hogy a 115 vezetőből csupán 31 főnek van középiskolai érettségije, és a kimutatás készítésekor 19 fő járt középiskolába. A képzettségi szint emelését továbbra is keresték a szakmai terület érettségit nem kívánó felkészítéseiben (mint például a BM Rendőrákadémia). A görcsös igyekezetet mutatja, a 115 főből az érintett évben 50 fő folytatott valamilyen szintű tanulmányt. A kimutatás szerint 5 fő pártfőiskolán, 12 fő „Marxista-Leninista Esti Egyetem”-en, 17 fő a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, 12 fő polgári egyetemen és főiskolán, 4 fő BM Rendőrákadémián.

Gondolatok a statisztikai adatokkal kapcsolatban

- A) Az életkor szerinti adatok:
 - az állomány átlagéletkora pontosan 40 év;
 - 30 évesnél fiatalabb 4 fő (ők a KISZ titkárokat képviselik);
 - 45–53 év közötti 11 fő, az utolsó 4 korosztályban csupán 1–1 fő található;
 - a 34–41 év közöttieket 85 fő (73%) képviseli igen szerencsés évenkénti egyenletes elosztással.
- B) Az anyag egyik igen sok információt tartalmazó kérdése: mióta dolgozik jelenlegi beosztásában:
 - 1956-ot megelőzően 3 fő van a listán;
 - 1956-ban öt fő került jelenlegi munkakörébe, de nem lehet tudni, hogy az októberi események előtt vagy után;
 - az 1965-ös 115 vezető közül 1957-től neveztek ki 107 személyt. Ez azt jelenti, az 1965-ös határőrségi vezetés 93%-ban lecserélődött, illetve beosztásában új volt 1956-hoz képest;
 - 1957-ben a 16 fő, 1958-ban 4 fő, 1959-ben 14 fő kinevezett a nagy váltást jelzi;
 - a további cserék miatt sokan beosztásukban rendkívül rövid ideje dolgoztak. 1962-ben 16 fő (3 éve), 1963-ban 8 fő (2 éve) és 1964-ben 18 fő (1 éve) lett kinevezve. 42 fő vezető 3 éven belül (36,5%).

Összességében erről a területről elmondható, egy igen fiatal állomány rövid ideje tölti be a fontos vezetői munkaköröket, és 1956-hoz képest teljes vezetői cserére került sor.

- C) A következő kérdés: mióta párttag? Lényegében az egész állomány az, de található itt néhány érdekesség. Összesen 97 fő párttagságának kezdete kapcsolódik egy 6 éves időszakaszhoz, 1945–1951-hez. Megoszlása: 1945: 35 fő; 1946: 16 fő; 1947: 14 fő; 1948: 8 fő; 1949: nincs senki; 1950: 11 fő; és 1951: 13 fő. Vagyis ezekből az évekből származott a vizsgált csoport 84%-a. Megítélésem szerint ez a vezetésnek rendkívüli stabilitást adott, mind az egymás ismerete, mind a hasonló világnézeti álláspont.
- D) A hivatásos szolgálat kezdete rubrika szintén komoly következtetésekre ad lehetőséget. Öt meghatározó év van, amikor az érintettek hivatásos állományba kerültek, öt év alatt 93 fő, (a vezetők 80%-a). 1945: 21fő; 1949: 31 fő; 1950: 19 fő; 1951: 11 fő és 1952: 11 fő. A többi években szórványosan, nem ilyen dömpingszerűen léptek be a rendszerbe. Arra, nincs lehetőségünk, hogy a számokból megtudjuk, hányan kezdtek a határőrségnél, és hányan kerültek később a szervezethez. Ami biztos 41 fő esetében már csak az ÁVH Határőrség jön számításba ebből a létszámból, azok, akik 1950–1952 között szerepelnek. 1953-tól 15 főnek származik a hivatásos szolgálat kezdete. Érdekesség, 1964-ben 4 fő lett hivatásos, és máris a vezetői nyilvántartásban szerepelnek.

Zárógondolatok

1965-ben a határőrség saját besorolása szerint 117, valójában az országos csúcส์vezetőkkel együtt körülbelül 120 vezetői munkakörrel rendelkezett, amelyek kettő kivételével be is voltak töltve. Az állományról rendelkezésünkre áll több kimutatás is az 1965-ös évből. A statisztikát vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy vezetői szinten a szervezet ekkor stabil állománnyal rendelkezett, szemben az alacsonyabb, végrehajtási szinttel, ahol legalább 1959-ig igen magas volt a fluktuáció. 1958-ban a tiszti állomány lemorzsolódása még évi 7–10%-os volt, és ez természetesen hosszabb távon egy tarthatatlan arány.¹² Magát az országos parancsnoki munkakört betöltő vezető is 1956-ban, 1957-ben 1960-ban és 1963-ban lett váltva.

A vezetői állomány kialakítását és stabilizálását több súlyos esemény és az irányító politika által elkövetett szakmai hiba akadályozta. Ezekhez tartozik az Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom megnevezésű szervezet létrehozása, amihez jelentős „tisztoztatás” kapcsolódott a tiszti állomány vonatkozásában. Az 1956. októberi eseményeket követően a szervezetet meghatározó számban hagyták el tisztek, illetve lettek leváltva vezetők, ezt több jelentés tartalmazza. „A Miniszter elvtárs 016. számú parancsa alapján 117 fő tisztet szereltünk le, míg a többi – kb. 400 tiszt – a 016. sz. parancs előtt lett leszerelve, illetve elbocsájtva.” „Tiszti-hiányunk csökkentése érdekében a honvéd karhatalomtól 120 tisztet veszünk át.”¹³

Ezt követően 1965-ig az új vezetői garnitúra kialakítása, illetve felkészültségének növelése, beiskolázása, képzése vált fő feladattá. A 115 főről rendelkezésünkre álló

12 MNL OL HOP XIX-B-10 1958. év 11. sz. doboz II/1-9. tárgykör 3. folyószám. „Jelentés a BM Határőrség kádernakjáról, a tiszti utánpótlás helyzetéről, javaslatok a tiszti hiányok pótlására.” 1958. 07. 10.

13 MNL HOP XIX-B-10 1957. év 8. sz. doboz I/4-6. tárgykör 21. folyószám. „Irányelvek a határőr csapatok miniszteri szemléjéhez.” 1957. 09. 28.

adatok szerint mindenki a Magyar Szocialista Munkáspárt, illetve már az elődszervezet, a Magyar Dolgozók Pártja tagja volt. Ez az elvárások érvényesítését jelentősen segítette, mert az úgynevezett „pártfegyelem” a magánélet és a társadalmi kapcsolatok olyan területeire is kiterjedt, amelyet a katonai fegyelem esetleg nem érintett. A vezetés összetételét vizsgálva megállapítható, hogy az rendkívül fiatal volt, az átlagéletkor 40 év, szinte mindenki 1956-ot követően került vezető munkakörbe, sokan a tanulmányozott utolsó három évben, és hivatásos szolgálati idejük kezdete egy szűk, legfeljebb 10 éves sávhoz kötődik. Azt, hogy a társadalom alsóbb rétegeiből származtak, mutatja a relatíve alacsony iskolai végzettségük. 29 fő 8 általánossal vagy kevesebbel és 31 fő rendelkezett középiskolai végzettséggel. Felkészítésük jelentős részét különböző rövidített szakmai képzések tették ki, ahol a katonai ismeretek, a pártfőiskola, illetve a Szovjetunióban zajlott tanulmány dominált. Mindez nyilvánvalóan akadályozta a vezetői munka színvonalának dinamikus javítását. Ebből kifolyólag a határőrség az egész tiszti állomány részére, és kiemelten a vezetői munkaköröket betöltők esetében 1960-at követően jelentős beiskolázásokat hajtott végre.

1965-ben már bizonyos értelemben új vezetési és szakmai szemléletre volt szükség. Ezt tükrözi egy jelentés¹⁴ a határőrség műszaki zárrendszerével kapcsolatban. „1959-64-ig 29 fő lett úgy elfogva, hogy megsérült az aknamezőn, ugyanezen idő alatt Nyugaton 4348 fő lett elfogva, ugyanezen idő alatt 44 fő műszaki határőr sérült meg.”¹⁵

Vezetői téren fordulatot jelentett Szabó Gusztáv későbbi határőr vezérőrnagy 1963-ban történt kinevezése országos parancsnoknak. 1974-ig dolgozott ebben a beosztásban, mint a leghosszabb ideig funkcionáló vezető. Ő már a szervezeten belülről, mint korábbi kerületparancsnok került ebbe a munkakörbe. Törzsfőnöke Bágyi János ezredes szintén kerületparancsnoki munkakörből lépett előre. Ezek a személyzeti megoldások már kedvezően befolyásolták a későbbi időszakot.¹⁶

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

MNL OL Az MSZMP Politikai Bizottsága 1960. augusztus 9-ei ülésének anyaga.

Órzási egység: 1960. augusztus 9. (288.f.5/195.ö. e.)

https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_01950.pdf#search=&page=21 (letöltve 2025. 02. 01.)

MNL OL HOP XIX-B-10 1951. év 9. sz. doboz II/2, II/3, II/5, II/6, II/9 tárgykör 1. folyószám.

„Jelentés a Határőrség és Belső Karhatalom káderhelyzetéről. 1951. III. 5.-én.”

MNL HOP XIX-B-10 1957. év 8. sz. doboz I/4-6. tárgykör 21. folyószám.

„Írányelvek a határőr csapatok miniszteri szemléjéhez.” 1957. 09. 28.

MNL OL HOP XIX-B-10 1958. év 11. sz. doboz II/1-9. tárgykör 17. folyószám.

„Névjegyzék az 1956 október 23.-a előtt leszerelt tisztekről.” 1958. 10. 18.

14 MNL OL HOP XIX-B-10 1964. év 23. sz. doboz XIII. 16. folyószám. „Jelentés a Határőrség műszaki-technikai fejlesztésének helyzetéről és javaslat a műszaki-technikai eszközök fejlesztésének irányelveire.”

15 Uo.

16 A rendszerváltást követő újabb változásokat írásában Ritecz György vizsgálta: Ritecz 2017.

- MNL OL HOP XIX-B-10 1958. év 11. sz. doboz II/1-9. tárgykör 3. folyószám.
„Jelentés a BM Határőrség kádermunkájáról, a tisztí utánpótlás helyzetéről, javaslatok a tisztí hiányok pótlására.” 1958. 07. 10.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1964 év 23. sz. doboz XIII. 16. folyószám.
„Jelentés a Határőrség műszaki-technikai fejlesztésének helyzetéről és javaslat a műszaki-technikai eszközök fejlesztésének irányelveire.”
- MNL OL HOP XIX-B-10 1965. év 10. sz. doboz II/5. tárgykör 9. folyószám.
„Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnokság, valamint a kerületek vezetőinek iskoláztatási és káderutánpótlási terve.” 1965. 02. 28.
- MNL OL HOP XIX-B-10 1965. év 7. sz. doboz II/1-5. tárgykör 1. folyószám.
„Káderhelyzet, a kádermunka értékelése /Parancsnoki beszámolóhoz/” 1964. 09. 03.
- AZ MSZMP Politikai Bizottság 1960 augusztus 9-ei ülésének anyaga.

IRODALOM

- Fórizs Sándor 2020. A határőrség és a határőrizet újjászervezése 1956. november 4-ét követően.
In Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *A hadtudománytól a rendszertudományig – társadalmi kihívások a nemzeti összetartozás évében*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XXII. kötet.
- Fórizs Sándor 2021. A Honvéd Határőrség hivatásos állományának eltávolítása az ÁVH Határőrség szervezetéből. *Hadtudomány*, 31 (2): 107–117.
- Fórizs Sándor 2023a. A magyar határőrség helyzete az 1956-os évben október 23-át megelőzően. *Hadtudomány*, 33 (3): 97–109.
<https://doi.org/10.17047/HADTUD.2023.33.3.97>
- Fórizs Sándor 2023b. A magyar határőrség tisztí állománya 1950–1958 között.
Honvédségi Szemle, 151 (4): 111–123.
<https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.4.8>
- Ritecz György 2017. Határőrizet a rendszerváltástól napjainkig.
In Pósan László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János (szerk.): *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. 642–673. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- Sallai János 2004. *Az államhatárok*. Budapest: Press Publika.
- Sallai János 2012. *Egy idejét múlt korszak lenyomata = Abdruck einer versunkenen Epoche = An impression of a bygone era*. Budapest: Hanns Seidel Alapítvány.